

ШҮҮХИЙН СУРГАЛТ,
СУДАЛГАА,
МЭДЭЭЛЛИЙН ХҮРЭЭЛЭН

**ШҮҮГЧДИЙН САНАЛЫН
ХАРЬЦААГ НЭЭЛТТЭЙ
БОЛГОХ ТАЛААРХ
ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА**

СУДАЛГААНЫ САН: ЭХ/00/2022/07/22

ШҮҮХИЙН СУДАЛГААНЫ ТӨВ
2022.10.10

ШҮҮГЧДИЙН САНАЛЫН ХАРЬЦААГ НЭЭЛТТЭЙ БОЛГОХ ТАЛААРХ ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА

ТОВЬЁГ

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

УДИРТГАЛ

1. ШҮҮГЧДИЙН САНАЛЫН ТАЛААРХ ГАДААДЫН ЗАРИМ УЛС ОРНЫ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ
2. БУСАД УЛС ОРНЫ ШҮҮХИЙН ПРАКТИКТ ШҮҮГЧДИЙН САНАЛЫН ХАРЬЦААГ ХЭРЭГЛЭЖ БУЙ ТУРШЛАГА

ДҮГНЭЛТ

ЭХ СУРВАЛЖ

ХАВСРАЛ

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

АНУ	Америкийн Нэгдсэн Улс
БНЧУ	Бүгд Найрамдах Чех Улс
БНГУ	Бүгд Найрамдах Грек Улс
ИБ,УИНХУ	Их Британи, Умард Ирландын Нэгдсэн Хаант Улс
ОХУ	Оросын Холбооны Улс
ХБНГУ	Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс
ШтХ	Шүүхийн тухай хууль
ЭХХШТХ	Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль

УДИРТГАЛ

Судлах зүйл

Хэрэг маргааныг шүүгчдийн бүрэлдэхүүнээр хянан шийдвэрлэх тохиолдолд хамтын зарчмаар хэрэг маргааныг хянан хэлэлцэж олонхын саналаар шийдвэрлэх ба зөвлөлдөх тасалгаанд гаргасан шүүгчийн саналыг нууцалж, шүүхийн шийдвэрт тусгадаггүй. Энэ нь эх газрын эрх зүйн тогтолцоотой улс оронд шүүхийн зөвлөлдөх тасалгааны нууцыг хамгаалдагтай холбоотой боловч гадаадын зарим улс орны үндсэн хуулийн шүүх, ердийн шүүхүүдэд шүүх бүрэлдэхүүний саналын харьцааг нээлттэй нийтлэх болжээ. Манай улсын хувьд зарим судлаачид шүүгчийн тусгай саналыг нээлттэй болгох, шүүхийн шийдвэрт тусгахыг дэмжин өөрийн байх суурийг илэрхийлсэн байх боловч эл сэдвээр судалгааны ажил ховор байна.

Энэхүү судалгаагаар шүүгчдийн саналын харьцааг нээлттэй болгох, шүүхийн шийдвэрт тусгах, гадаадын зарим улс оронд хэрэглэж буй практикийг харьцуулан судлахад оршино.

Судалгааны зорилго, зорилт

Энэхүү судалгааны ажлын зорилго нь шүүгчдийн саналын харьцааг шүүхийн шийдвэрт тусгах хэрэгцээ шаардлагыг судлах мөн түүнчлэн, шүүгчдийн саналтай холбоотой гадаадын зарим улс орны эрх зүйн зохицуулалт болон саналын харьцааг шүүхийн практикт хэрэглэж буй туршлагыг судлахад оршино. Тус зорилгын хүрээнд дараах зорилтыг дэвшүүлэн ажиллав. Үүнд:

- Шүүгчдийн саналын харьцааг нээлттэй болгох хэрэгцээ, шаардлагыг судлах;
- Гадаадын зарим улс орны хууль тогтоомжийн зохицуулалтыг судлах;
- Бусад улс орон шүүхийн практикт хэрэглэж буй туршлагыг судлах.

Судалгааны хамрах хүрээ

Энэхүү судалгаагаар АНУ, ХБНГУ, ОХУ, БНГУ, БНЧУ, ИБУИНХУ-ын эрүүгийн процессын хууль, Үндсэн хуулийн шүүхийн хууль, Шүүхийн тухай хуулийг харьцуулан судлав.

Судалгааны арга зүй

Судалгааг хийж гүйцэтгэхдээ эрх зүйн социологийн аргууд болох анализ, синтезийн арга, харьцуулалтын арга, баримт бичигт дүн шинжилгээ хийх арга зүйг ашиглав.

НЭГ. ШҮҮГЧДИЙН САНАЛЫН ТАЛААРХ ГАДААДЫН ЗАРИМ УЛС ОРНЫ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ

ХБНГУ-ын Холбооны Үндсэн хуулийн шүүхийн тухай хуулийн 30 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт зөвлөлдөөний үеэр шийдвэр болон шийдвэрийн үндэслэлтэй холбоотойгоор өөр санал илэрхийлсэн шүүгч тусгай санал бичиж, уг тусгай саналыг шийдвэрт хавсаргана. Танхимаас Холбооны Үндсэн хуулийн шүүхийн шүүгчдийн саналын харьцааг */disctirbution of votes/* нийтэд нээлттэй зарлаж болохоор хуульчилсан¹ байна. Харин Шүүхийн тухай хуулийн 43 дугаар зүйлд бусад ердийн шүүхүүд (эрүү, иргэн, захиргааны шүүх)-ийн хувьд шүүгчийн бүрэн эрхийн хугацаа дууссан ч шүүхийн шийдвэрийн зөвлөлдөөний үйл явц, санал хураалтын нууцлалыг хадгалах үүрэгтэй² байхаар хуульчилжээ. Өөрөөр хэлбэл, тус улсад Үндсэн хуулийн шүүхээс бусад шүүхийн шүүгчдийн саналын харьцааг нийтэд нээлттэй мэдээлэхийг хориглодог байна.

ОХУ-ын Үндсэн хуулийн шүүхийн тухай хуулийн 70 дугаар зүйлд зааснаар эцсийн шийдвэрийг */Concluding Decision/* гаргахдаа шүүх бүрэлдэхүүн зөвлөлдөөний протоколд санал хураалт явуулсан асуулт болон саналын хураалтын үр дүнг тусгах хэдий ч нийтэд уншиж сонсгохгүй. Хаалттай зөвлөлдөх тасалгаанд орсон шүүгч, шүүхийн ажилтан зөвлөлдөөний агуулга, санал хураалтын үр дүнгийн талаар олон нийтэд дэлгэх эрхгүй. Олонхтой санал нийлэхгүй байгаа шүүгчийн бичгээр илэрхийлсэн саналыг хэрэгт хавсаргаж болох боловч үүнийг шүүхийн шийдвэрийг зарлах үед нээлттэй уншиж сонсгохгүй³ байхаар тусгажээ.

Ердийн шүүхүүдийн тухайд ОХУ-ын Эрүүгийн процессын хуулийн §301, Иргэний процессын хуулийн §15, Захиргааны хэрэг хянан шийдвэрлэх процессын хуулийн 30 дугаар зүйлүүдэд тусгай саналтай шүүгч зөвлөлдөх тасалгааны дотор саналаа бичгээр илэрхийлж болох бөгөөд шүүхийн шийдвэрийг зарлах үед уншихгүй буюу тусгай саналыг хаалттай байхаар хуульчилсан байна.⁴

БНГУ-ын Үндсэн хуулийн 93 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт “Шүүгчийн тусгай саналыг заавал нийтэлнэ. Тусгай саналыг хурлын тэмдэглэлд нийтлэх, шаардагдах

¹ Act on the Federal Court of Germany (Холбооны үндсэн хуулийн шүүхийн хууль), https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/Gesetze/BVerfGG.pdf?__blob=publicationFile&v=1, (Сүүлд үзсэн: 2022.09.29).

² Judiciary Act of Germany (Шүүхийн тухай хууль), https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_drig/englisch_drig.html#p0014, (Сүүлд үзсэн: 2022.09.29).

³ Federal Constitutional Law on The Constitutional Court of the Russian Federation (Оросын Холбооны Улсын Үндсэн хуулийн шүүхийн тухай хууль), https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/rus_e/wtaccrus48_leg_73.pdf, (Сүүлд үзсэн: 2022.09.29).

⁴ Supreme Court of The Russian Federation (Оросын Холбооны Улсын дээд шүүхийн цахим хуудас), <http://www.supcourt.ru/en>, (Сүүлд үзсэн: 2022.09.29).

урьдчилсан нөхцөлүүдийг хуулиар тогтооно ” хэмээн тусгасан байдаг.⁵ Үүний дагуу бүх шатны шүүх шүүн таслах ажиллагааны төрөл харгалзахгүйгээр тусгай саналыг нийтэд нээлттэй хэлбэрээр нийтлэхийг хүлээн зөвшөөрсөн бөгөөд ийнхүү нийтлэхдээ тусгай санал гаргасан шүүгчийн нэрийг нууцлах ба шүүхийн шийдвэрт шүүгчдийн зөвлөлдөөний үед цөөнх болсон шүүгчдийн тоо болон тэдний үндэслэлийг бичиж шүүгчдийн нэрсийг нууцалдаг байна.

АНУ-д 1896 оноос шүүхийн практикт шүүгчийн тусгай саналыг нээлттэй тавьж эхэлсэн⁶ бөгөөд дараах 3 төрлөөр нийтэлдэг байна.

- I. Хэргийг эцэслэн шийдвэрлэж буй гол санал (*Main opinion*): Уг санал нь хэргийн үйл баримтад шүүхээс өгсөн буюу шүүх бүрэлдэхүүний олонхын дүгнэлтийг илэрхийлэх бөгөөд уг дүгнэлт шүүхийн шийдвэрийн эрх зүйн үндэслэл, шийдэл болно. Тодорхой асуудлуудыг шүүх бүрэлдэхүүн хэрхэн шийдэж буйгаас хамаарч уг саналын хэлбэр өөр өөр байж болох бөгөөд тухайлбал:
 - Шийдвэрийн үр дагавар болон түүний үндэслэлд бүгд санал нэгдсэн буюу шүүх бүрэлдэхүүний нийт гишүүдийн саналаар (*unanimous*) хүрч байгаа бол гол үндэслэл гэнэ;
 - Шүүх бүрэлдэхүүний талаас илүү нь нэг үндэслэл дээр нэгдэж байвал үүнийг дийлэнх олонхын санал (*majority opinion*) гэнэ;
 - Талаас олонх болоогүй ба нэгдэж буй үндэслэлээрээ бусад үндэслэлд нэгдсэн шүүгчдээс олонх болж байвал үүнийг ердийн олонхын санал (*plurality*) гэнэ.
- II. Зэрэгцээ санал (*Concurring opinion*): Олонхын шийдлийн үр дагавартай санал нэгдэж буй боловч, уг үр дагаварт хүрч буй эрх зүйн үндэслэлтэй санал нэгдэхгүй байхыг зэрэгцээ санал гэж үзнэ.
- III. Зөрүүтэй санал (*Dissenting opinion*): Товчхондоо тодорхой хэргийн талаар олонхын саналын дагуу гаргасан шийдвэр болон шийдэлд хүрч буй эрх зүйн үндэслэлийн аль алинтай нь санал нийцэхгүй бол шүүгч өөрийн саналаа зөрүүтэй санал нэрийн дор бичиж шүүхийн шийдвэрт тусгадаг байна.⁷

⁵ European Parliament's Committee on Legal Affairs, Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States, 2012, page 24 <file:///C:/Users/etern/Downloads/Telegram%20Desktop/Dissenting.voteEC.pdf>. (Сүүлд үзсэн: 2022.09.30).

⁶ 1896 онд АНУ-ын дээд шүүхийн шүүгч Жонн Маршал Харлан /*John Marshal Harlan*/ Плессигийн эсрэг Фергусон /*Plessy v. Ferguson*/ хэрэгт бичсэн тусгай саналдаа: “Үндсэн хуулийн үзэл баримтлалд арьс өнгөөр ялгаварлах үзэл байхгүй ба нийгмийн давхаргуудын ялгаанд хүлцэнгүй хандах зарчмыг баримталдаг. Хүн бүр иргэнийхээ хувьд тэгш эрх эдэлнэ” гэжээ. Remembering the Supreme Court's first dissenter, [Remembering the Supreme Court's first dissenter | The National Constitution Center](#).

⁷ Insights on Law & Society 13.1 • Fall 2012 • © 2012 American Bar Association, https://www.americanbar.org/content/dam/aba/administrative/public_education/insights/Insights13-1.pdf, (Сүүлд үзсэн: 2022.09.30).

АНУ-ын шүүхийн практикийг шүүхийн жишигт тулгуурлан хөгжсөн гэж дүгнэх боломжтой⁸ бөгөөд Шүүх болон Шүүхийн процессын тухай хуулийн *Judiciary and Judicial Procedure*/ 19 дүгээр бүлэгт шүүхийн шийдвэрийг олон нийтэд хүргэх, нийтлэх журмыг зохицуулсан боловч шүүгчдийн саналын харьцааг шийдвэрийн хамт нийтлэх талаар хуульчилсан нарийн зохицуулалтгүй байна.

БНЧУ-ын Үндсэн хуулийн шүүхийн тухай хуулийн 16, 22 дугаар зүйлд “шүүгч зөрүүтэй байгаа асуудлаар өөрийн үндэслэл дүгнэлтийг шүүхийн хэлэлцүүлгийн тэмдэглэлд тусгуулах, ийнхүү зөрүүтэй саналтай болохоо илэрхийлж шүүхийн шийдвэрийн төгсгөлд нэрээ дурдуулах эрхтэй” ба ердийн шүүхүүдэд шүүгчдийн саналын харьцааг бусад улс орны адилаар нууцалдаг. Тус улсад шүүхийн хэвлэл мэдээллийн албанаас зөрүүтэй саналыг нийтэлдэг бөгөөд шүүхийн шийдвэрт бүрэн тусгадаггүй байна.

Харин манай улсын хувьд Шүүгчийн тусгай санал, шүүх бүрэлдэхүүнээр хэрэг маргааныг хянан шийдвэрлэхтэй холбогдох дотоодын эрх зүйн зохицуулалтыг авч үзэхэд Үндсэн хуулийн цэцэд маргаан хянан шийдвэрлэх ажиллагааны тухай хуульд “...зөвлөлдөх тасалгаанд гаргасан гишүүний санал Цэцийн шийдвэрийн үндэслэл болсон бол шийдвэрийн үндэслэл хэсэгт бичигдэх бөгөөд тусгай санал гаргасан гишүүний саналыг Цэцийн шийдвэрт хавсаргах”⁹-аар” заасан буюу цэцийн гишүүний тусгай саналыг шийдвэрт хавсаргах талаарх нэмэлт, өөрчлөлтийг Үндсэн хуулийн цэцийн тогтоолоор *цэцийн хараат бус байдлыг алдагдуулах нөхцөлийг бүрдүүлсэн* буюу тусгай саналтай гишүүнийг өөрийнх нь хүсэлтийг үл харгалзан заавал нийтэлж байхаар “үүрэгжүүлсэн шинж бүхий” зохицуулалт гэж үзэж Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Жаран дөрөвдүгээр зүйлийн 2, 3 дахь хэсгийг зөрчсөн хэмээн дүгнэж¹⁰ хүчингүй болгож шийдвэрлэжээ.

Монгол Улсын Шүүхийн тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-д “шүүх бүрэлдэхүүнтэйгээр хянан шийдвэрлэж байгаа хэргийн талаар саналаа бие даан гаргах, хууль хэрэглээний талаар тусгай саналтай бол бичгээр гаргаж хэрэгт хавсаргах”¹¹ мөн түүнчлэн, “хяналтын шатны шүүхийн шүүгч тусгай саналаа шүүхийн цахим хуудаст байршуулж, нийтлэх эрхтэй”¹² байхаар хуульчилжээ.

⁸ Donald G. Organ, The Origin of Supreme Court Dissent, The William and Mary Quarterly Vol. 10, No. 3., USA, 1953 https://www.jstor.org/stable/1917480?searchText=origin+of+dissenting+opinion+in+uS&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3FQuery%3Dorigin%2Bof%2Bdissenting%2Bopinon%2Bin%2BuS&ab_segments=0%2Fbasic_search_gsv2%2Fcontrol&refreqid=fastly-default%3Aad0b5ab9e3aff74cda15a19d41947969&seq=3#metadata_info_tab_contents

⁹ Үндсэн хуулийн цэцэд маргаан хянан шийдвэрлэх ажиллагааны тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл, УБ., 1997 он, №6, 10 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг.

¹⁰ Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Цэцийн дүгнэлт, 2016 оны 06 дугаар сарын 07-ны өдрийн 04 дүгээр дүгнэлт, <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=11992>.

¹¹ Монгол Улсын Шүүхийн тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл, УБ., 2021 он, №5, 16 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 6 дахь заалт.

¹² Мөн тэнд, 22 дугаар зүйлийн 6 дахь хэсэг.

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд “зөвлөлдөх тасалгаанд шийдвэрлэсэн асуудлаар цөөнх болсон шүүгч тусгай саналаа бичиж шүүхийн шийдвэрт хавсаргах ба түүнийг тогтоол уншиж сонсгоход зарлахгүй.”¹³, Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд “зөвлөлдөх тасалгаанд хэргийг хянан шийдвэрлэх талаар шүүх бүрэлдэхүүний гаргасан санал нууц байна.”¹⁴, Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд “зөвлөлдөх тасалгаанд хэргийг шийдвэрлэх талаар шүүгчийн гаргасан санал нууц байна.”¹⁵ гэж тус тус заасан байна.

Шүүх бүрэлдэхүүний саналын харьцааг нээлттэй болгох асуудлын хүрээнд шүүхийн зөвлөлдөх тасалгааны нууц хэмээх ойлголт хамаарч байх бөгөөд үүнийг Хууль зүйн нэвтэрхий толь бичигт “Шүүхээс хууль ёсны, шударга, үндэслэгээтэй шийдвэр гаргах нөхцөл, шүүх хараат бус байж, гагцхүү хуульд захирагдах зарчмын баталгаа” гэж тайлбарлажээ.¹⁶ 2002 оны Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуульд зөвлөлдөх тасалгаанд болсон шүүгчдийн зөвлөлгөөний нууцыг задруулсныг шүүхийн шийдвэрийг хүчингүй болгох үндэслэл¹⁷-д оруулан хуульчилсан бол одоо хүчин төгөлдөр үйлчилж буй ЭХХШТХ-д дээрх үндэслэл байхгүй буюу хууль тогтоогч хүчингүй болгосон байна.

ХОЁР. БУСАД УЛС ОРНЫ ШҮҮХИЙН ПРАКТИКТ ШҮҮГЧДИЙН САНАЛЫН ХАРЬЦААГ ХЭРЭГЛЭЖ БУЙ ТУРШЛАГА

ИБ,УИНХУ-д *seriatim* буюу шүүгч нэг бүрийн бие даасан байдлыг хангах уламжлалт үзэл баримтлал үйлчилдэг. Энэхүү үзэл баримтлалын суурь нь шүүгч нэг бүр ижил шалгуурын дагуу сонгогддог учраас аливаа эрх зүйн маргаантай асуудлаар бие даасан дүгнэлт гаргах эрхтэй байх ёстой, олонхын сүрд шүүгч нэг бүрийн санал дарагдах учиргүй гэсэн үзэл санаанаас үүсэлтэй ажээ.¹⁸ Тус улсын тогтолцооноос эх авдаг улс орнуудад шүүхийн зөвлөлдөөнд олонх болсон шүүгчдийн үндэслэл, тэдгээрийн нэрс, тусгай санал гаргасан шүүгчдийн нэрс зэрэг нь автомат системээр шууд нээлттэй нийтлэгддэг бөгөөд¹⁹ шүүгчийн тусгай санал,

¹³ Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл, 2017 он, №40, 36.1 дүгээр зүйлийн 4 дэх хэсэг.

¹⁴ Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл, 2002 он, №8, 94.2 зүйлийн 2 дахь хэсэг.

¹⁵ Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл, 2016 он, №19, 87 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг.

¹⁶ С.Нарангэрэл, Монгол Улсын хууль зүйн нэвтэрхий толь бичиг, Хууль зүй дотоод хэргийн яам, 2021 он, 591 дэх тал.

¹⁷ Мөн тэнд.

¹⁸ Paul W. Kahn, The “Seriatim Practice” of the Supreme Court, [The "Seriatim Practice" of the Supreme Court - Yale University Press](https://www.yale.edu/lawlib/seriatim-practice), (Сүүлд үзсэн: 2022.10.05).

¹⁹ Venice Commission of Council of Europe, On Separate opinions of Constitutional Courts, 2018, page 5 CD [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2018\)030-e_L-AD\(2018\)030_\(coe.int\)](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2018)030-e_L-AD(2018)030_(coe.int)).

шүүх бүрэлдэхүүний саналын харьцааг нийтлэх нь нийтлэг эрх зүйн бүлийн улс орнуудын шүүхийн практикт үүсэж, түлхүү хөгжсөн байна.

ИБ,УИНХУ-ын хувьд нийтлэг эрх зүйн бүлийн уламжлалыг үндэслэгч улс бөгөөд дээрх эрх зүйн бүлд хамаарах АНУ, Канад тэргүүтэй бусад улс орнуудын шүүхийн шийдвэрийн бүтэц, хууль хэрэглээний хувьд тус улсын туршлагаас эх авч, хөгжиж иржээ. Иймд дээрх улс нь АНУ-ын шүүх бүрэлдэхүүний шүүхийн шийдвэрийн үр дагавар хийгээд үндэслэлийг бүрдүүлдэг шүүгчдийн “санал”-тай хэлбэр, бүтэц, агуулгын хувьд ихээхэн төстэй байдаг. Ийм учраас энэ хэсэгт ИБ,УИНХУ-ын шүүхийн шийдвэрт зөрүүтэй санал болон зэрэгцээ саналыг шийдвэрийн бүтцэд ямар байдлаар тусгадаг талаар авч үзсэн болно.²⁰

Дийлэнх олонхын саналаар болон ердийн олонхын саналаар шийдэгдэж буй хэргүүдийн шүүхийн шийдвэрийн бүтэц нь хэлбэрийн хувьд ялгаатай бичигддэг. Учир нь гагцхүү шүүх бүрэлдэхүүн шүүхийн шийдвэр, түүнд хүрэх үндэслэлийн аль алинд нь санал нэгдэхгүй бол өөр саналтай бусад шүүгчийн саналыг шийдвэрт тусгаснаар шийдвэрийн бүтэц өөрчлөгдөх нь тодорхой юм.

Ийнхүү өөр саналтай шүүгч гарсан тохиолдол шүүхийн шийдвэрийн эхлэл хэсэгт олонхын эсхүл ердийн олонхын саналаар илэрхийлэгдэх үндэслэлийг бичиж, дүгнэлт (*conclusion*) хэсгээр хэргийг хэрхэн шийдэж буй үр дагаврыг бичсэний дараа өөр саналтай байгаа (*зэрэгцээ эсхүл зөрүүтэй санал*) шүүгч холбогдох саналаа бичиж, өөрийн буюу хувь шүүгчийн саналын үр дүнд гарч буй дүгнэлтийг танилцуулснаар өөр санал бүхий шүүхийн шийдвэр бэлэн болдог байна. *Тус улсын шүүгчдийн саналын харьцааг тусгасан Дээд шүүхийн шийдвэрийн хураангуйг хавсралт №1-ээс үзнэ үү.*

ХБНГУ-д ердийн шүүхийн шүүгчдийн саналын харьцааг нууцалдаг ба Үндсэн хуулийн шүүхийн шүүгчдийн саналын харьцааг нээлттэй нийтлэхийг зөвшөөрдөг талаар бид өмнөх бүлэгт авч үзсэн. Үндсэн хуулийн шүүхийг анх байгуулах үед шүүх бүрэлдэхүүний олонхоос зөрүүтэй саналыг хэрхэх талаар зохицуулаагүй бөгөөд өөр саналтай цөөнхийн үндэслэлийг нийтлэх эрхийг олгох агуулга бүхий нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хуулийн төслөөс татгалзсаар ирсэн²¹ нь шүүгчдийн саналыг нээлттэй нийтлэх асуудал орхигдох хүчин зүйл болжээ.

Шүүгчдийн саналын харьцааг ил гаргах нь зөвлөлдөх тасалгааны нууцыг хамгаалах уламжлалт хандлагаас нийтэд нээлттэй болгох чиг хандлагын

²⁰ Policy Department C: Citizen's Rights and Constitutional Affairs: Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States, (2012), p.29, <https://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201304/20130423ATT64963/20130423ATT64963EN.pdf>, (Сүүлд үзсэн: 2022.09.01).

²¹ Мөн тэнд, 22 дахь тал.

хоорондын завсар, шилжилтийн үед илэрдэг²² гэж үздэг бөгөөд шүүгчдийн саналын харьцааг нээлттэй нийтлэх асуудал нь шүүгчийн тусгай саналыг практикт зөвшөөрөх асуудлын урьдач нөхцөл болжээ. Тусгай санал нийтэлдэг болохын өмнө шүүхээс шүүх бүрэлдэхүүний нэгдмэл байх тухай давамгайлсан хандлагыг эвдэх, тусдаа үндэслэл дэвшүүлсэн шүүгчдийг толилуулах зорилгоор шүүгчдийн санал хураалтын үр дүнг нийтэд нээлттэй зарлах аргыг хэрэглэж байсан ба улмаар 1966 онд шүүгчдийн санал 4:4 харьцаагаар тэнцсэнээр арга буюу талуудын зөрүүтэй санал, үндэслэлийг шүүхийн шийдвэрт нийтлэх эхлэл тавигдсан бөгөөд дээрх үзэгдэл 1969 онд дахин давтагдсанаар хуулийн зохицуулалт өөрчлөгдөх суурь тавигдсан байна.²³

²²Venice Commission of Council of Europe, On Separate opinions of Constitutional Courts, 2018, page 15-16 URL: [CD https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2018\)030-e L-AD\(2018\)030 \(coe.int\)](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2018)030-e L-AD(2018)030 (coe.int))

²³ Мөн тэнд.

ДҮГНЭЛТ

ОХУ-ын Үндсэн хуулийн шүүх, ердийн шүүхийн шүүгч тусгай саналаа хэрэгт хавсаргах боломжтой ч нийтэд уншиж сонсгохгүй байхаар зохицуулсан нь манай улстай төстэй байх бөгөөд судалгаанд хамрагдсан бусад улс орны Үндсэн хуулийн шүүхийн шүүгчдийн тусгай санал, түүний харьцааг нээлттэй зарладаг байна. БНГУ нь Үндсэн хуулийн шүүх, ердийн шүүхийн шүүгчдийн нэрийг нууцлан тусгай санал, саналын харьцааг нийтлэх ёстой бөгөөд энэхүү үндэслэлийг Үндсэн хуулиар олгосон нь бусад улсаас ялгаатай байна.

ХБНГУ-д Үндсэн хуулийн шүүхийн шүүгчдийн саналын харьцааг нээлттэй зарладаг байсан ба 1966 онд тус саналын харьцаа тэнцсэнээр шүүгчдийн тусгай саналын үндэслэлийг нээлттэй болгох практик хэрэгцээ шаардлага үүссэн байна. Харин жишгийн эрх зүйн тогтолцоотой улс орон болох АНУ, ИБ,УИНХУ зэрэг орнуудад шүүгчийн тусгай санал, түүний харьцааг нээлттэй нийтэлдэг бөгөөд үүнийг нарийвчилсан хуулийн зохицуулалтгүй буюу практикаар тогтсон гэж үзэж болохоор байна.

Шүүхийн шийдвэрт шүүгчдийн саналын харьцааг нээлттэй нийтэлдэг улс орнуудын хувьд дээрх харьцааны тоон илэрхийлэл бус харин ямар байдлаар шүүх бүрэлдэхүүн тус шийдвэрт хүрч буйд илүү ач холбогдол өгдөг байна. Өөрөөр хэлбэл, шүүхийн шатанд талуудын гаргасан аливаа үндэслэл тус бүрд шүүхээс тайлбар өгөх замаар батлах эсхүл няцаахдаа шүүх бүрэлдэхүүний шүүгч нэг бүр өөрийн үндэслэлийг хэрхэн тайлбарлаж буйг шүүхийн шийдвэрт нэг бүрчлэн тусгадаг байна. Энэ нь шүүхийн шийдвэрийг бүхэлд нь уншиж дуусахад шүүх бүрэлдэхүүнийг бүрдүүлж буй шүүгч нэг бүрийн уг хэрэгт ямар байр суурьтай байсныг төвөггүй олж мэдэх боломжтой юм.

Нэгтгэн дүгнэхэд шүүгчийн саналын харьцааг нийтэд нээлттэй болгох хэрэгцээ шаардлага нь аливаа нэг онолын ойлголтоос илүүтэй тухайн улсын шүүхийн практикаас үүдэн бий болдог бөгөөд олон нийт шүүхийн шийдвэрийн үндэслэлийн талаар илүү их ойлголттой болох, тодорхой эрх зүйн маргаантай асуудлын талаарх таамаглалыг бүрдүүлэхэд ач холбогдолтой байдаг.

ЭХ СУРВАЛЖ

ХУУЛЬ ТОГТООМЖ:

- Үндсэн хуулийн цэцэд маргаан хянан шийдвэрлэх ажиллагааны тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл, 1997 он, №6.
- Монгол Улсын Шүүхийн тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл, 2021 он, №5
- Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл, 2017 он, №40.
- Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл, 2002 он, №8.
- Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл, 2016 он, №19, 87 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг.

НОМ:

- С.Нарангэрэл, Монгол Улсын хууль зүйн нэвтэрхий толь бичиг, Хууль зүй дотоод хэргийн яам, 2021 он

ЦЭЦИЙН ТОГТООЛ:

- Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Цэцийн дүгнэлт, 2016 оны 06 дугаар сарын 07-ны өдрийн 04 дүгээр дүгнэлт.

Цахим эх сурвалж:

- Policy Department C: Citizen's Rights and Constitutional Affairs: Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States, (2012), p.29, <https://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201304/20130423ATT64963/20130423ATT64963EN.pdf>
- Donald G. Organ, The Origin of Supreme Court Dissent, The William and Mary Quarterly Vol. 10, No. 3., USA, 1953 https://www.jstor.org/stable/1917480?searchText=origin+of+dissenting+opinion+in+uS&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3FQuery%3Dorigin%2Bof%2Bdissenting%2Bopinion%2Bin%2BuS&ab_segments=0%2Fbasic_search_gsv2%2Fcontrol&refreqid=fastly-default%3Aad0b5ab9e3aff74cda15a19d41947969&seq=3#metadata_info_tab_contents
- European Parliament's Committee on Legal Affairs, Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States, 2012, page 2 <file:///C:/Users/etern/Downloads/Telegram%20Desktop/Dissenting.voteEC.pdf>
- Federal Constitutional Law on The Constitutional Court of the Russian Federation (Оросын Холбооны Улсын Үндсэн хуулийн шүүхийн тухай хууль) – URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/rus_e/wtaccrus48_leg_73.pdf
- Act on the Federal Constitutional Court of German (Холбооны үндсэн хуулийн шүүхийн хууль) – URL:

https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/Gesetze/BVerfGG.pdf?__blob=publicationFile&v=1

- Judiciary Act of Germany (Шүүхийн тухай хууль) –URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_drig/englisch_drig.html#p0014
- Criminal Procedure Code of the Russian Federation (Оросын Холбооны Улсын Эрүүгийн процессын хууль) –URL: https://www.imolin.org/doc/amlid/Russian_Federation_Criminal_Procedure_Code.pdf
- Civil Procedure Code of the Russian Federation (Оросын Холбооны Улсын Иргэний процессын хууль) – URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/rus_e/wtaccrus58_leg_62.pdf
- Code of Administrative Judicial Procedure of the Russian Federation (Оросын Холбооны Улсын Захиргааны хэрэг хянан шийдвэрлэх процессын хууль) – URL: [Code of Administrative Judicial Procedure of the Russian Federation \(supcourt.ru\)](http://supcourt.ru)
- [Her Majesty's Attorney General \(Respondent\) v Crosland \(Appellant\) - Press Summary \(supremecourt.uk\)](http://supremecourt.uk)

**ИХ БРИТАНИ, УМАРД ИРЛАНДЫН НЭГДСЭН ХААНТ УЛСЫН ДЭЭД ШҮҮХИЙН
ТОГТООЛЫН ХУРААНГУЙ**

Ерөнхий прокурор (Улсын яллагч) эсрэг Кросланд (шүүгэдэгч)

Огноо: 2021.12.20

Шүүх бүрэлдэхүүн: Лорд Бриггс, Лэйди Арден, Лорд Китчин, Лорд Берроуз, Лэйди Роуз.

Хэргийн товч: Ноён Кросланд хоригийн төсөл боловсруулаагүй байх үед Дээд шүүхийн шийдвэрийн үр дүнгийн талаар олон нийтэд зарлахыг хориглосныг мэдсээр байж зарласан. Тэрээр хоригийг зөрчсөн, төөрөгдүүлсэн нь түүний гомдлыг олон нийтийн анхааралд илүү хүргэнэ гэсэн үзэл бодлыг бий болгосон. Ерөнхий Прокуророос Кросландыг шүүхийг үл хүндэтгэсэн гэж үзэж Дээд шүүхэд өргөдөл гаргасан. 2021 оны 5-р сарын 10-нд Дээд шүүхийн гурван шүүгчийн бүрэлдэхүүн /цаашид “анхан шатны шүүх” гэх/ ноён Кросландыг шүүхийг үл хүндэтгэсэн гэж үзэн 5,000 фунт стерлингийн торгууль ногдуулж, Ерөнхий Прокурорын зардлын тодорхой хэсгийг төлөхийг түүнд даалгасан.

Дараах асуудлууд үүсэж байна. Үүнд: Нэгдүгээрт, Дээд шүүх анхан шатны шүүхийг үл хүндэтгэсэнтэй холбоотой Дээд шүүхийн тогтоолыг хянах бүрэн эрхтэй эсэх. Хоёрдугаарт, Анхан шатны шүүх ноён Кросландыг шүүхийг үл хүндэтгэсэн гэх үндэслэлээр зардлын хэмжээг зөв тогтоосон эсэх.

Дээд шүүхийн тогтоолын агуулга: Лорд Бриггс, Лэйди Арден, Лорд Китчин, Лорд Берроуз нар **санал нэгдэж**, хатагтай Роуз **эсрэг санал** гаргасан. Дээд шүүхээс хяналтын шатны гомдлыг хэрэгсэхгүй болгож шийдсэн.

Тогтоолын үндэслэл:

Шүүх эрх мэдэл. 1960 оны Хууль зүйн удирдлагын тухай хуулийн 13 дугаар хэсэгт Дээд шүүх анхан шатны журмаар хэрэгжиж байгаа үл хүндэтгэх эрх мэдлээ хэрэгжүүлсэн тохиолдолд давж заалдах эрхтэй гэж олонх үзэж байна. 13 дугаар хэсэг нь аливаа шүүхээс давж заалдах эрхийг өгсөн бөгөөд Дээд шүүхийг “шүүх” гэсэн утгаар шууд оруулсан болно. Улсын дээд шүүхийн нэг бүрэлдэхүүнээс нөгөө том бүрэлдэхүүнд гомдол гаргах нь үзэл баримтлалын хувьд боломжгүй зүйл биш.

Хатагтай Арден Дээд шүүх 13 дугаар хэсэгт заасны дагуу ноён Кросландын давж заалдах гомдлыг хэлэлцэх эрхгүй гэж үзэж байна. Дээд шүүх онц ноцтой шинж чанартай шударга бус явдал гарсан гэж үзвэл тогтоолыг хянан шалгах бүрэн эрхтэй гэж тэрээр үзэж байна. Энэ тохиолдолд ноцтой байдал гэж үзэхгүй бөгөөд харьяалалгүй эрх мэдлийг хэрэгжүүлэх ёсгүй.

Үндэслэл. Анхан шатны шүүх ноён Кросландын үйл ажиллагааны бодит нөхцөл байдлыг авч үзэхдээ ноцтой алдаа гаргаагүй. Анхан шатны шүүх ноён Кросландын үйлдлийг шүүхийг үл хүндэтгэх гэмт хэргийн шинжтэй гэж дүгнэсэн нь зөв байна. Хориг тавьсан байхад биелүүлээгүй гэж үзсэн нь ноён Кросландын Европын Хүний эрхийн тухай конвенцын 10 дугаар зүйлд заасан үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрхэд саад учруулсан боловч энэ хөндлөнгийн оролцоо нь хуульд заасан зүй ёсны эрх ашгийг эрэлхийлж байсан. Энэ нь мөн пропорциональ байсан учир энэ нь ноён Кросланд шүүхийн шийдвэртэй санал нийлэхгүй байгаагаа олон нийтэд илэрхийлэхэд саад болоогүй.

Анхан шатны шүүх нь хараат бус, шударга шүүсэн байсан бөгөөд илт нэг талыг барьсан зүйл байгаагүй. Биелүүлээгүй гэдгээр хэрэг үүсгэх шийдвэрийг Улсын дээд шүүх бус Улсын ерөнхий прокурор гаргасан. Цаашилбал, анхан шатны шүүхэд ил болсон шүүхийн шийдвэртэй холбоотой давж заалдах гомдолд оролцсон шүүгчдийн нэгийг ч оруулаагүй.

Ерөнхий прокурор ноён Кросландад Засгийн газар 2020 оны долоодугаар сард шүүхийн хоригийг зөрчсөн байж болзошгүй талаар мэдэгдээгүй нь ямар нэгэн үүргийг зөрчөөгүй.

Зардлын тухай шийдвэр нь дарамттай, шударга бус байгаагүй. Зардлыг олгох нь Анхан шатны шүүхийн үзэмжийн асуудал бөгөөд тэд захирамжаа хүчингүй болгох үндэслэлтэй бөгөөд хууль зүйн зарчмын алдаа гаргаагүй. Мөн шүүхээс ноён Кросланд зардлаа эрүүгийн байцаан шийтгэх журмын дагуу шийдвэрлэнэ гэж үзэх үндэслэл өгөөгүй.

---oOo---